

І. Короткова, ст. викл.

Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпропетровськ

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ЗАРУБІЖНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті розглядаються проблеми мовної інтерференції, вивчається природа і різні підходи до цього явища в зарубіжній лінгвістиці. Автор також аналізує фактори, які можуть створювати мовну інтерференцію, і пояснює наслідки її виникнення.

Ключові слова: мовна інтерференція, цільова мова, інтермова, порівняльний аналіз, оволодіння мовою, помилки в результаті інтерференції, білінгв, білінгвізм.

І. Короткова, ст. препод.

Университет имени Альфреда Нобеля, Днепропетровск

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ ЯЗЫКОВОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ В ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

В статье рассматриваются проблемы языковой интерференции, изучается природа и разные подходы к этому явлению в зарубежной лингвистике. Автор также анализирует факторы, которые могут создавать языковую интерференцию, и объясняет последствия ее возникновения.

Ключевые слова: языковая интерференция, целевой язык, интерязык, сопоставительный анализ, овладение языком, ошибки в результате интерференции, билингв, билингвизм.

УДК 81'373.2:81'373.4:811.111

Щербаков Я.І.

Київ, Україна

БУДДІЙСЬКІ ВПЛИВИ НА КИТАЙСЬКУ КУЛЬТУРНУ ТА ЛІТЕРАТУРНУ СПАДЩИНУ І ДРАМАТУРГІЮ ДОБИ ЮАНЬ (1271-1368)

В статті розглядається вплив буддизму на культуру та літературу за доби монгольського завоювання Юань(1271-1368).

Ключові слова: Юань, буддизм, Хубілай, цзацзюй, ченець, оповідання, сутра, драма, лотос.

Добу Юань (1271-1368) можна назвати періодом китайської історії, за якого відбувався процес об'єднання всієї території сучасного Китаю, активно проходили процеси культурного обміну та етнічної консолідації населення. Племена, які проживали на пів-

© Я. І. Щербаков, 2014

ніч від Китаю, не були об'єднаними до тринадцятого століття, хоча вони утворювали численні протидержавні спільноти (зокрема, слід відмітити найбільші об'єднання північних племен: протодержава Гуннів на чолі з князем-шаньюєм Моде; перший та другий тюркський каганати; тюркська держава північна Вей (386—534), яка довгий час керувала північним Китаєм; уйгурський каганат; держава Ляо (960-1125) та держава Цзінь (1115-1234)), де виникла північна драма цзацзюй— перший жанр китайської літературної драми. Арії драми цзацзюй-цзюймали північну основу. В її основу лягли пісні кочівників великої китайської рівнини — прото-маньчжурів та прото-монголів, які хоча й піддалися чарам китайської культури, але й додали їй багато своєрідного та унікального — зокрема горловий спів. В свою чергу, населення північного Китаю також було етнічно пов'язане з північними протомонгольськими, тюркськими, протоманьчжурськими племенами.

Нова консолідація північних народів під егідою Чингізхана проходила достатньо швидко: у 1207 році монгольські війська вторглися на територію р. Селенгі та р. Енісея, в тому ж році відбулося захоплення тангутської держави Західна Ся (1038-1227), в 1209 році пала країна уйгурів, до речі, буддійського народу, який вніс в імперію свою писемність та буддизм, у 1211 році почалося завоювання держави Чжурчженів, яке тривало до 1215 року. Після 1215 року монгольські війська вирушили до центральної Азії, зокрема в 1220 році вони захопили Бухару та Самарканд, а згодом, на заході були підкорені держави Кипчаків та Половців. За доби Юань (1271-1368) вперше об'єдналася територія, що з часом стала територією сучасної КНР.

В імперію Юань (1271-1368) увійшли землі південно-китайської держави Сун (960-1279), північно-китайської держави Цзінь (1115 -1234), тибето-тангутської держави Сіся, тибетське королівство Тубо (саме Тибет), південної держави Наньчжао (сучасна провінція Юннань) .

За часів онука Чингізхана Хубілая серед культурних осередків нової імперії на перше місце вийшов Пекін (колишня столиця чжурчженської держави Цзінь (1115 – 1234)), офіційною державною письмовою мовою залишалася давньокитайська веньянь, а усною державною мовою стала пекинська розмовна мова байхуа.

Фактично, культура Пекіну та північного Китаю (зі значною домінантою буддизму) стала офіційною для всього населення юанської імперії. Кочові звичаї Великого Степу значною мірою поступилися традиціям китайської культури, і вже через п'ятдесят років після заснування імперії Юань (1271-1368) від кочового побуту племен північного Китаю залишилося дуже мало. [4]

Пекін отримав статус нової столиці імперії в якій Хубілай побудував палац — перший прообраз пекинського «забороненого міста», осередком китайських, монгольських та середньо азійських чиновників, де складалися іспити з китайської філології на вищі чиновничі та наукові ступені при дворі юанської імперії. Розвитком Пекіну, бувшої столиці держави Цзінь, особисто опікувалася мати Хубілай Соргтані, яка дбала про перетворення Пекіну на крупний культурний центр нової імперії, розуміючи необхідність створення нового культурного та адміністративного центру (адже середньо-азійські міста були спустошені нападами монгольських військ). Мати Хубілая сповідувала несторіанство, вивчала північну лінію китаїзованого буддизму та даосизм, наймала для своїх синів кращих китайських вчителів. Взагалі, монгольська верхівка доби Юань швидко китаїзувалася та злилася з місцевим населенням півночі Китаю. Хубілай також вивчав несторіанство

та буддизм, значною мірою симпатизував конфуціанцям. Китайцям імператор відводив переважно адміністративні посади, монголам – військові посади, а тюркам – дипломатію[4]. Ідеологічне місце імператора в Юанській імперії залишилося незмінним: Хубілай величав себе Сином Неба, як і повелителі давньокитайської імперії, що були до нього. Судячи з укладених ним едиктів, Хубілайпрекрасно володів давньокитайською мовою веньянь, (офіційне «храмове» ім'я Хубілая Шицзу також було китайським). Він добре засвоїв пекінський варіант розмовної мови байхуа, був прекрасним каліграфом, а в його оточенні було багато китайців–ханьців [4]. В цілому, Хубілай підтримував розвиток культури та мистецтва, за часи його правління був запрошений відомий в Азії непальський архітектор Арніко, який спроектував білу ступу на горі Утайшань, та меншу за розмірами, але більш відому білу ступу в Пекіні, які збереглися до наших часів і є яскравими пам'ятками поліетнічної культури тої доби. В цілому, численні елементи непальської архітектури доби Юань, що уціліли до сьогодення, засвідчують сильний вплив санскриту та пракритомовних культур на розвиток культури тодішнього Китаю[4]. Також за правління Хубілая була створена потужна економічна система та введені паперові гроші, розвивалися торгово-економічні та професійні об'єднання, з'явилися професійні групи акторів, які хоча і часто були при буддійських монастирях за доби Юань почали відокремлюватися від буддійської сангхи. Друг архітектора Арніко, п'ятнадцятирічний Пагба-лама з держави Наньжао (сучасна провінція Юньнань), приїхавши в Пекін спробував за замовленням Хубілая ввести алфавітну писемність з елементами ієрогліфіки – «квадратне письмо», але ця спроба зазнала поразки і юанська імперія повернулася до північного варіанта китайського ієрогліфічного письма, яке використовується до сьогодення як офіційна мова Китаю [4].

Як було зазначено вище, злиття культур численних етносів північного Китаю: чжурчженів, монголів, північних ханьців (суто китайці), та численних тюркських народностей (в першу чергу потомків давніх тюрк та уйгурів), культурою тибетців – тангутів та тибетських кочівників кянів – утворило етнонаціональний полікультурний сплав юанської імперії.

Звісно, китайська культура теж зазнала багато змін, але в першу чергу інокультурний вплив проявлявся суто в рамках побутової матеріальної культури та мало вплинув на китайську духовність,адже деякі монгольські племена, що заповнили Китай були неписьменними або мало писемними (тобто вони використовували елементи староуйгурської писемності, яка в автономних районах східного Туркестану та Внутрішньої Монголії офіційно використовується до сьогодення). Та в вищезазначений період самі потрапили під вплив китайської культури значно більшим чином, ніж впливали на розвиток Піднебесної. З'явилася велика кількість літераторів, що походили з північних національних меншин: Гуей Юньши – китаємовний мусульманин, Садула – монгол, А Лувей – монгол, Інфу – тюрк, які були яскравими представниками китайськомовної поезії часів Юань; серед драматургів доби Юань: ТанЦзінлін – монгол, Лі Чжифу – монгол – автор одинадцяти драм цзацзюй.

Саме в таких культурно-історичних обставинах буддійське вчення махаяни і даоське синкретичне вчення цюаньженьцзяо вийшли на перші місця. Адже, в Юанській імперії китайський релігійний синкретизм та буддизм відіграли ключову консолідуючу роль. Хубілай підтримував розвиток буддизму та давав великі земельні угіддя буддійським монастирям.

З буддійським вченням Хубилай ознайомився в 1242р., на це надихнув його ченець Хайюнь – начитана та дуже грамотна людина, що з 1219 р. був одним з наставників Чингісхана – діда Хубілая [4, с 46]. Чернець Хайюньвмежах середньовічного китайського даосько-буддійського синкретизму вивчав та пропагував конфуціанство, але вище за конфуціанство та даосизм ставив китайський буддизм. Хайюнь познайомив Хубілая з Ло Бінчжуном, також буддійським подвижником, каліграфом та відомим художником. Ло Бінчжун порекомендував використовувати конфуціанську китайську державну систему для управління імперією, але паралельно вивчати буддизм, що і було втілено Хубілаєм у життя [4, с 47]. Відомий чиновник Юанської імперії Елю Чуцай сформував лозунг управління імперією наступним чином: «Конфуціанство – для того, щоб навести порядок в державі, буддизм для того, щоб навести порядок в серці» [4].

Отже, можемо зробити висновок, що атмосферу доби Юань(1271-1368) можна назвати віротерпимою, босам Хубілай при цьому паралельно сповідував культ Неба та несторіанство, був знайомий з мусульманами, цікавився католицизмом, зокрема спілкувався з Плано Карпіні [4].

На розвиток китайської культури в даний період сильно впливали контакти з Середньою Азією. Безумовно, буддизм та буддійська культура відігравали велику роль в Імперії Юань(1271-1368), але повернемося до його основ. На сьогоднішній день, за останніми науковими дослідженнями нам відомо, що буддизм потрапив до центральної Азії в III ст. д. н. е. на територію держави Гунів.

«Знахідки писемних пам'яток індійської культури і археологічні дослідження в східному Туркестані показали, що починаючи принаймні з I ст.н.е. і до II ст. н.е. весь цей регіон знаходився під сильним індобуддійським впливом. І, хоча буддизм в самій Індії вже перестав відігравати провідну роль, саме східний Туркестан став тією областю, де індобуддійська культура зберегла своє значення та продовжила розвиватися» [7, с 10]. Такі буддійські країни центральної Азії як Парфія, Согдіана, Хорезм відігравали велику роль у розповсюдженні цього вчення. Отже, ми можемо розглядати культуру східного Туркестану та центральної Азії як місця, що успадкували індійську традицію. Серед мов, що збереглися у рукописах слід виділити санскрит, пракрити,сакську мову, мовубрахміта та ряд інших центральноазійських мов.

Серед буддійських сутр, які були найбільш популярними в центральній Азії, а згодом були перекладені китайською мовою ми можемо назвати Садхармапундарікусутру (妙法莲华经), Махапаранірванасутру(大般涅槃经), Аватамасакасутру (华严经), сутри-Праджняпарамітри (般若波罗蜜多经), сутру Золотого сяйва (金光明经), Ланакааватарасутру (入楞伽经) та тисячі інших пам'яток буддійської літератури, які безпосередньо мали вплив як на становлення китайського «хань-буддизму», так і на становлення низки локальних буддійських шкіл. В цілому, китайський буддійський канон перейдений з санскриту та мов центральної Азії становить понад 2600 текстів.

Буддійська література центральної Азії мала значний вплив на розвиток китайської літератури до XIII ст., адже великий шовковий шлях, який, окрім експорту товарів експортував також буддійську літературу, проіснував з першого по сьоме століття нашої ери. Такий вплив ми можемо побачити і в прозових творах та у драмі і поезії. Також вплив буддизму на китайську прозу ми можемо побачити в розвитку короткого буддійського

оповідання, найвідоміші збірки, які дійшли до наших днів: «Сюаньяньцзи» Лю Іціна, «Мінсяньцзи» Ван Яня, «Цзініцзи» Хоу Бо[10].

Автори буддійських оповідань в першу чергу зверталися до середнього читача, адже оповідання були пронизані вірою в диво та дивовижний порятунок того або іншого героя. Постулат безсмертя душі та переродження також знайшов своє відображення в середньовічному буддійському оповіданні. Переродження в раю або в пеклі, відплата за гріхи – ось вагома риса середньовічної буддійської оповіді, яка не має нічого спільного з буддійською філософією, шастрами та історіографією буддійських шкіл, адже це буддизм з народу, так, як його бачив середній китайський селянин [10].

В оповіданнях серед буддійських персонажів найбільш вагоме місце відводилося бодхисатві Авалокітешвара (Гуаньїнь). Найчастіше мотиви пов'язані з бодхисатвою Гуаньїнь зустрічаються в збірках оповідань п'ятого століття, укладених китайським письменником Лю Іціном (що походив з імператорського роду Лю) [10].

Зустрічаються в буддійських оповіданнях і образи буди Амитабхи, Майтреї, буддійського раю та пекла. Фактично, середньовічне буддійське оповідання стало мостом між буддійським філософським вченням та протонародною літературою.

Центральноазійські містерії Гуаньїнь (наприклад, «Бяньвень про Гуаньїнь», «Бяньвень по «Лотосовій сутрі» [2, с. 257-282]) вплинули на створення першого літературного жанру китайської драми цзацзюй. Адже фактично саме містерії перевтілень бодхисатви Гуаньїнь – перше театралізоване буддійське дійство, під час якого «ченці-актори» приймали образ того чи іншого персонажу, в образ якого втілювалася Гуаньїнь (згідно з двадцять п'ятим розділом лотосової сутри, Гуаньїнь може з'явитися в будь-якому образі). Можна зазначити, що образ жіночої бодхисатви сильно вплинув на жіночі образи драм доби Юань (1271-1368). Фактично, жіноча героїня драм цзацзюй терпляча, співчутлива, справедлива. Часто жіночий персонаж Юанської драми – це небожителька або бодхисатва, яка впала на землю (наприклад, головна героїня буддійської драми «Навернення ЛюЦуй»).

Буддійські сутри перекладалися з китайської на уйгурську, монгольську, тибетську мови, таким чином формуючи спільний культурний пласт культури центральної Азії. Безумовно, буддійська література написана на уйгурській мові відігравала дуже велику роль серед народів центральної Азії, адже саме уйгурський шрифт ліг в основу писемності монгольської та маньчжурської мов. Взагалі, у Китаї центральноазійська, північна лінія буддійського вчення претендує на статус найдавнішої. Серед буддійських течій, які були присутніми в центральній Азії в даний період найбільш активними були послідовники школи «Чистої землі». Серед пам'ятників буддійської літератури центральної Азії знайдених в двадцятому столітті, в першу чергу треба згадати «Сутру общини білого лотоса» [9], написану старотюркським шрифтом на межі X-XI ст.. н.е. Згадаємо, що так звана община «білого лотоса» була створена китайськими подвижником Дао-анем (312-385) та Хуей-юанем (334-417) [3, ст.. 314-320]. Лотосова сутра була перекладена китайською мовою відомим перекладачем Кумараджівою, одним з патріархів китайського буддизму.

Особливістю цього напрямку, що вміщував у собі як буддійську філософію так і ряд містичних вірувань, реcitaції імен будд та бодхисатв, та буддійських текстів, було прагнення до переродження в раю Сукхарваті. Саме такий напрямок буддизму був простим, зрозумілим та прийнятним для більшості китайського населення. «Як вважають синоло-

ги, вцінті [чиста земля] був особливо помітним вплив даосизму, навіть давньокитайського синізму (Г.Кріл) з його прагненням до щастя та процвітання людства» [3, ст.336]

Ця течія відгравала ключову роль в становленні китайської драматургії та знайшла своє відображення в драматургії доби Юань (1271-1368), адже елементи школи цінті та буддійських персонажів (такі, як бодхисатва співчуття Авалокітешвара (кит. Гуаньїнь), бодхисатва майбутнього Майтрея) ми можемо знайти в текстах всіх буддійських драм доби Юань (1271-1368).

Сутра общини білого лотоса відображала ті сокровенні вірування та прагнення буддистів центральної Азії, які хвилювали буддійських подвижників за часів монгольського завоювання. В імперію Юань(1271-1368) уйгурський та тюркський буддизм потрапив саме у формі, що є у цій сутрі. Відповідно, течія буддизму «Чистої землі» і на півдні Китаю отримала значну підтримку у монгольських правителів тих часів.

Особливе місце в буддійській практиці Китаю та центральної Азії займала «Лотосова сутра», перекладена кучанським буддійським перекладачем Кумараджівою [17]. «Світ лотоса є превеликою драматичною літературною дією, що розгортається від сюжету до сюжету в оточення багатих декорацій і з безліччю діючих осіб. Стиль сутри величавий і піднесений: прозовий текст межує з великими поетичними вставками» [10, ст. 387]. «Лотосова сутра» знаходилася під сильним впливом індоіранської культури, з якою, згодом, імперія Юань(1271-1368) вступила в тісний контакт. На думку багатьох буддологів іранська культура знайшла своє відображення в образах Амітабхи, Авалокітешвари.

Як образи будд та бодхисатв, так і буддійська сангха, буддійські ченці знайшли своє відображення в китайській літературі, про що академік В.М. Алексєєв зазначав: «китайська інтелігенція знайшла, так би мовити, чисту культуру буддійського ченця поза його сповідальним забарвленням. Це був чернець з багатим внутрішнім змістом, з широким кругозором думки, а головне монах-співець, поетичний тип. Монах не від цього світу, монах істинний, тобто істинно-праведності, прекрасний співрозмовник поета» [1, с.323]. «О, як давно осіло моє єство тут, по річках Цзяну і Хуай! Але рідко зустрічаюся з істинним ченцем, щоб поговорити з ним про буття і порожнечу» [1, с.323]Так говорив китайський поет Лі Бо в перекладах академіка Л.С.Алексєєва. «Він живе десь у вершинах гір» [1, с.323]. «Йому знаком шлях – гостю хмар, його ім'я залишиться серед позамирських ченців» [1, с.323] (Ван Чжун)». «Ченець друг за віршем і за шахами» [1, с.325]. Отже, китайська інтелігенція мала свої критерії в оцінках буддійських ченців. Буддійський чернець в очах китайської інтелігенції, в першу чергу – носій високих позаземних істин, освідчений співбесідник, поет та митець. А вже в другу чергу, буддійський чинець – саме чинець, бхікшу. І хоча було б дуже несправедливо сказати, що буддійські ченці повністю нехтували зводом буддійських дисциплінарних правил (а деякі китайські монастирі, особливо напрямку люй – будд. Вінаї були дуже суворими), все-ж таки, буддійські ченці більш вільних та широких напрямків буддизму (наприклад школи чань, школи чистої землі, різних напрямків мантр) вели куди вільний спосіб життя. В принципі, китайське суспільство в першу чергу вимагало від буддійських ченців дотримання суспільних, конфуціанських норм. Норми суто буддійські були вже другою вимогою; «Нехай навіть він п'яний – що за біда, якщо він – талант» [1, с. 323]. Категорія таких ченців знайшла своє відображення в драмі «Навернення Лю Цуй».

Окремою категорією були ченці-відлюдники, яким відведена специфічна роль в китайській літературі. Такі ченці зазвичай жили або в далеких горах, або подалі великих

міст, та приділяли велику увагу як рідкісним буддійським практикам так і літературній творчості. Тому в китайській літературі ченцям такого типу традиційно приділялася значна увага, образ ченця-відлюдника знайшов відображення не лише в поезії, але також в драматургії та прозі, зокрема ченець-відлюдник є одним з головних героїв драми «Сон Дунпо» та драми «Мавпа слухає сутри», про що йтиметься нижче.

Звісно, зустрічався і інший, не дуже ретивий типаж буддійських ченців. Вони були буддійськими ченцями «з народу», які не надто заповзяті ставилися ані до приписань буддійського канону, ані до витончених філософських бесід на ту або іншу теми.

Китайський буддизм доби Юань (1271-1368) став народною релігією Китаю та північних народів, виражав найкращі прагнення, відображав найкращі сподівання народу. Китайський буддизм став по-справжньому народним, увібравши в себе риси народної релігії Китаю. Буддійська філософія була достатньо точно представлена китайським буддійським каноном, однак індійський вплив на китайський буддизм за часів дванадцятого-тринадцятого століть зовсім зник, тому буддизм за доби Юань (1271-1368) мав очевидний колорит народного світогляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеев В. М. Труды по китайской литературе. В 2 кн. Кн. 1 / В. М. Алексеев; [Сост. М. В. Баньковская; Отв. ред. Б. Л. Рифтин]. – М.: Вост. лит., 2002, – 574 с.
2. Бяньвень по лотосовой сутре / [пер. Меньшиков Л.] // Наука. – Москва, 1984. – 624 с.
3. Васильев Л. С. Культи, религии, традиции в Китае / Л. С. Васильев ; Наука. – Москва, 1970. 480 с.
4. Мен Д. Хубилай: от Ксанду до сверхдержави / [пер. з англійської В. Федоров] // Д. Мен ; «АСТ МОСКВА». – 411 с.
5. Елисеєв Д. История Китая. Корни настоящего / [пер. з фр. А. П. Саниной] // Евразия. – СПб., 2008. – 311 с.
6. Крюгер Р. Китай. Полная история поднебесной / Р. Крюгер ; Эксмо. – Москва, 2007.
7. Памятники индийской письменности из центральной Азии / Вип. 1. – Наука, 1985. – С.
8. Памятники индийской письменности из центральной Азии / Вип. 2. – Наука, 1985
9. Сутра общины белого лотоса. Тюркская версия / Восточная литература. – Москва, 2008.
10. Торчинов Е. А. Религии Китая / Е. А. Торчинов ; Свразія. – СПб., 2001.

В статье рассматривается влияние буддизма на культуру и литературу в эпоху монгольского завоевания Юань(1271-1368).

Ключевые слова: Юань, буддизм, Хубилай, цзацзюй, монахи, рассказы, сутра, драма, лотос.

In the article are examined influences of Buddhism on the culture and literature of the Yuanera (1271-1368).

Keywords: Yuan, Buddhism, Kublai Khan, tszatzzyuy, chenets, story, sutra, drama, lotus.